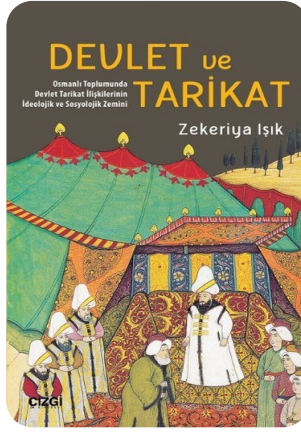

**Devlet ve Tarikat: Osmanlı Toplumunda Devlet-
Tarikat İlişkilerinin İdeolojik ve Sosyolojik Zemini,
Çizgi Yay. , Konya 2017, 232 s.**

Zekeriya Işık

Mevlüt Sami Ergül*

Şu halde tarikatların tarihsel gelişimini, onları çevreleyen, siyasi ve toplumsal yapılardan ayrı düşünmek mümkün değildir.”(s.219)

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, m.samiergul@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-9706-151X

Tarikatlar büyük topluluklara hitap eden yapılardır. Manevi otorite konumundaki şeyhlere gönülden bağlı sayısız müridleri vardır. Bu sebeple şeyhlerin, tarihte ülke yönetimini etkilediği zamanlar olmuştur. Devlet ve tarikatlar, insan ve yönetim bağlamında incelendiğinde birbiri ile girintili bir yapıya sahiptirler. Devlet ve tarikat bazen çıkar ilişkisi bazen ise birbirine söz geçirme durumuyla gündeme gelmiştir. İnceleyeceğimiz çalışma, Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden Cumhuriyet'in ilk zamanlarına kadarki zaman dilimini kapsamaktadır. Devlet ve tarikatın teşkilat yapılarını, bu yapıları besleyen inanç ve zihin dünyalarını, halk tabanında karşılıklarını anlamayı hedeflemektedir.

Araştırmacı Zekeriya Işık, Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde öğretim görevlisidir. *Devlet ve Tarikat* isimli kitabında kendisine ait doktora çalışmalarından yararlanan yazar konuyu ideolojik ve sosyolojik zeminde incelemiştir. Eser, araştırmacının benzer konuda neşrettiği *Şeyhler ve Şahlar: Osmanlı Toplumunda Devlet Tarikat İlişkilerinin Gelişim ve Değişim Süreçleri* ile *Tekkedeki İktidar: Osmanlı İmparatorluğu'nda Toplumsal Alanda İktidar Mücadelesi* isimli kitaplarının devamı niteliğindedir. İncelemeye tabi tuttuğumuz kitap, 2017 Ağustos'unda Çizgi Kitabevi tarafından basılan eserin ikinci baskısıdır.

Kapak resminde Osmanlı Dönemi devlet ve tarikat ilişkisini anlatan bir minyatür kullanılmıştır. Araştırmacı önsözde devletin tarikatlarla ilişkisinin daha çok resmi kaynaklar ve vesikalar üzerinden hareketle değerlendirildiğinden yakındır. Toplumun din, dil, inanç ve kültür dünyasının teşekkülünde tarikat mensuplarının yazdığı eserlerin, menkıbelerin, tabakât kitaplarının, velayetnamelerin de kaynak değerini vurgular.

Giriş ve üç bölümden oluşan eserin birinci bölümünde, meşâyihli insan ve toplum üzerinde hâkim ve güçlü kılan bâtni ve mistik argümanlara yer verilmiştir. Bu çerçevede; Tanrı ve varlık, devlet ve sultan tarikatların gözüyle anlatılmaya çalışılmıştır. Tarikatların fikri (ideolojik) zemini üzerinde durulurken temel doktrin yapıları, özellikleri, siyasi ve sosyolojik güç olma potansiyelleri incelenmiştir. Tarikatlardaki mürid sayısının belirlenemeyişi müridlerin şeyhlere bağlılığının yüksek düzeyi, tekke merkezli güçlenen birliklilik (cemaatleşme), tarikatları farklılaştıran unsurlar ve tarikatların inanç sistemleri ele alınmıştır. (ss. 21-171)

İkinci Bölümde meseleye devlet ve sultanın ekseninden yaklaşmıştır. Bu durum her iki yapıyı da kıyaslama ve analiz etme

fırsatı vermektedir. Osmanlı Devleti'nin oluşum ve değişim safhalarında tarikatların yeri ve önemi mercek altına alınarak tarihten bugüne yaşanan önemli hadiselerle ışık tutma gayesi güdülmüştür. (ss.171-195)

Üçüncü bölümde devlet-tarikat ve cemaatin tarihsel değişim ve dönüşüm sürecinde birbiriyle ilişkileri ve bugünkü tarikat ve cemaat tipolojisini doğuran unsurlara yer verilmiştir. Yazar tarikatın zaman ve mekâna ayak uydurma konusundaki uyum kabiliyetine dikkat çekmektedir. Tarikatların toplum nezdindeki nüfuzunun devamını sağlamasında, bu kabiliyet önemli rol oynamıştır. Devlet merkezi otoriteyi sağlamak üzere tarikatların önünü açmıştır. Bu sebeple tarikat devlet ve halk arasında katalizör görevi üstlenmişlerdir. Bu durum devlet ve tarikat arasındaki safların sıklaşması neticesini doğurmuştur.

Osmanlı modernleşmesinin dayatmaları, Cumhuriyet döneminin inkârcı laiklik uygulamaları tarikatlardaki değişim ve dönüşümün önemli sebeplerinden biridir. Devlet, uygulamalarının sonucu olarak çalışmalarını gizli sürdüren tarikatların geçirdiği istihaleyi devlet fark edememiş, bu yüzden ortaya çıkması muhtemel arızı durumlara karşı bağışlıklarını ve uyum reflekslerini güçlendirememiştir. Tarikatların devletle bağlarının kopması ve cemaatleşmenin engellenemeyen yapısı otorite içerisinde otoriteye yol açmıştır. Hiç şüphesiz ki takip edilemeyen adanmış çoğunluklar devletini değil daima maneî otoriteyi merkez kabul edebilmiştir. Her ne kadar bir tarikat değilse de 15 Temmuz'da yaşananlarda bu tarihi evrim sürecinin doğru okunamamasının büyük payı vardır. (s.220)

Araştırmacı metin içerisinde geçen konu, kişi ve kavramlarla ilgili dipnotlarda geniş açıklamalarda bulunmuştur. Ele alınan konuyla ilgili tablo ve grafıklere de yer vermiştir. Kitap bu yönüyle tasavvuf hakkında genel malumatı olmayan okuyucuların da anlayabileceği bir konumdur. Tarikatların ve devletin her iki açıdan ele alınmış olması okuyucuya karşılaştırmalı bir şekilde müesseseleri inceleme imkânı sağlamaktadır. Eseri kültür ve fikir dünyamıza kazandırdığı için yazarı ve basımını üstlenen Çizgi Kitabevi'ni tebrik ederiz.